

Kamu Yönetimi Enstitüsü

Sosyal Bilimler Dergisi

Institute of Public Administration
Journal of Social Sciences

Cilt 2, Sayı 3, Kış/Aralık 2022

S. AHMET ARVASÎ'NİN MİLLET VE MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI*

S. Ahmet Arvasî's National And Nationalism Concept

Araştırma Makalesi • Research Article

Doç. Dr. Cengiz ÇUHADAR

Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
ccuhadar@kastamonu.edu.tr

0000-0003-3444-9108

Hamdi ÖZDEN

Millî Eğitim Bakanlığı Kastamonu Göl Anadolu Lisesi
ozdenhamdi@hotmail.com

0000-0001-8763-7028

Geliş Tarihi/Received: 21.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 15.11.2022

* Bu makale Dr. Öğretim Üyesi Cengiz Çuhadar danışmanlığında Hamdi Özden tarafından hazırlanmış "S. A. Arvasî'nin Millet ve Milliyetçilik Anlayışı" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Atıf/Citation

Çuhadar, C. - Özden, H. (2022). S. Ahmet Arvasî'nin Millet ve Milliyetçilik Anlayışı. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. (3), 1-32.

Kamu Yönetimi Enstitüsü
Türkiye Kamu Çalışanları Kalkınma ve Dayanışma Vakfı kuruluşudur

Öz

Milletler, inkâr edilmeleri mümkün olmayan tarihî, objektif ve sosyolojik bir gerçek olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Milliyetçilik ise; milletlerin, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik olarak bağımsızlık şuru içinde kendi milletini mutlu kılma ve varlığını devam ettirme isteğidir. Millî devletler ve milliyetçilik düşüncesine sahip köklü milletler, tek kutuplu, ekonomik, siyasi ve kültürel olarak bütünleşmeci bir proje olan küreselleşmenin karşısındaki en büyük engeldir. Bilimsel olmaktan uzak ideolojik yaklaşımlar, millî devletlerin ve milliyetçiliklerin ortadan kalkacağını iddia etmektedirler. Milliyetçilik sosyal bir olgu, fitri bir duygu olarak varlığını her dönemde devam ettiren bir ruh, yaşanılan hayata yön veren bir kuvvet, inkârı mümkün olmayan bir gerçektir. Bu çalışmamız, çeşitli alanlarda eserler vermiş, eğitimci, sosyolog, fikir ve dava adamı S. Ahmet Arvasî'nin millet ve milliyetçilik hakkındaki görüşlerinin araştırılmasından oluşmaktadır. Öncelikle millet, milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği anlayışı üzerinde durulmuştur. Arvasî, yaşadığı toplumun, İslam ve insanlık âleminin yaşadığı sıkıntıları, emperyalizmin oynadığı oyunları çok iyi teşhis etmiş, çözüm önerileri sunarak gelecek nesillere yol göstermiştir. Ortaya koyduğumuz bu makale, Türk düşünce hayatında müstesna bir yeri olan Ahmet Arvasî'yi ve fikirlerini tanıtmakla birlikte, Türk milletinin, İslam ve insanlık âleminin içinde bulunduğu birçok dinî, sosyal ve fikrî probleme çözüm önerileri getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Arvasî, Millet, Milliyetçilik, Türk Milliyetçiliği.

Abstract

Nations are continuing their existence as historical, objective and sociological facts that can not be denied. Nationalism, on the other hand, nations' social, cultural, economic and political independence is the desire to keep their nation happy and to continue their existence within the consciousness. The rooted nations with national states and nationalism are the biggest obstacles to globalization, a uni-polar, economic, political and cultural integration Project. Ideological approaches that are far from being scientific suggest that the national states and nationalisms will eventually

abandon. Nationalism is a social phenomenon, a soul that keeps its existence as a hereditary feeling in every period, a force that gives life to life, a reality that can not be denied. This work consists of researching the opinions of S. Ahmet Arvasî about nationality and nationalism, who gave works in various fields, educator, sociologist, idea and litigator. After giving information about the understanding of nation, nationalism and Turkish nationalism is focused on. Arvasî, the troubles of the society he lived in, Islam and the humanity, has been very well-recognized for the games imperialism played and has led to future generations by offering solution proposals.

This article brings together Ahmet Arvasî, who has an exceptional place in Turkish thought life, and his ideas, and suggests a solution to many religious, social and intellectual problems that the Turkish nation has in the world of Islam and humanity.

Keywords: Ahmet Arvasî, Nation, Nationalism, Turkish nationalism.

Giriş

Milliyetçilik düşüncesinin ne zaman başladığı ile ilgili farklı düşünceler olsa da milletlerin tarihi ile başlayan kadim, fitri bir düşünce olduğu söylenebilir. Bu kavramı açıklamak için birçok düşünür değişik açılardan konuyu ele almıştır. Türk fikir adamları da bu konu üzerinde farklı açıklamalarda bulunmuştur. Özellikle kültürel milliyetçilik fikri olarak geleneksel ve İslami renkleri içeren kendine has apayrı bir milliyetçilik tarzının ve düşüncesinin olduğu görülmektedir. Türk milliyetçiliğini sosyal bilim metodolojisiyle inceleyen ve yeniden temellendiren Türk düşünce ve fikir hayatının öncü ve müstesna şahsiyetlerinden Ahmet Arvasî de onlardan biridir.

15 Şubat 1932'de doğan Arvasî, aydın kişiliğinin yanı sıra oldukça önemli bir fikir ve dava adamı kimliğine sahiptir. Türk milliyetçiliği idealinin

abide şahsiyeti olarak gönüllerde yaşayan ebedi bir makam elde eden düşünürümüz 31 Aralık 1988 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Arvasî, milliyetçiliği etnik ve mezhep ayrışmasına sebep olabilecek kısır tartışmaların ötesinde birleştirici, bütünleştirici bir güç olarak değerlendirmiş, siyasi bir doktrin olmanın ötesinde bir düşünme ve dünyayı yorumlama biçimi olarak ele almıştır. Onun sosyal meselelere getirdiği gerçekçi yaklaşımlar, ırk kavramını ele alışı ve içtimai ırk olarak adlandırdığı antropolojik bakış açısı, milliyetçilik ve Türk milliyetçiliği düşüncesi diğer düşünürlere göre daha öne çıkmaktadır. Özellikle ortaya koyduğu bu fikirlerin evrensel bir din olan İslam'ın getirdiği ilahi prensiplerle çelişmediğini hatta millî değerlerin güçlenmesine imkân sağladığını ve desteklediğini vurgulaması onu önemli ve değerli kılmaktadır.

O, Müslüman Türk sıfatını her türlü aidiyetin önünde tutan, davasıyla hemhâl olmuş bir kanaat önderi olarak kabul edilmektedir. Ülkemizin bugün bile başını ağrıtan her türlü mesele hakkında yazılar yazmış, fikir beyan etmiştir. Mefkûresiz, sindirilmiş gençliğe ulvi hedefler gösteren bir ufuk adamı olarak, fikirleri bugüne ışık tuttuğu gibi, gelecek için yol gösterici olmaktadır (Hüdavendigâr, 2012: 287).

Arvasî, felsefe, diyalektik, tasavvuf, eğitim, estetik, fizik ve metafizik alanlarında psikolojik, sosyolojik, analitik çözümler yapmış, özgün, yerli düşünce üretmiş, tam anlamıyla bir münevver kabul edilmektedir. Onu müstesna kılan Türk'ün ruh kökü açısından, medeniyetimizi, fikir hayatımızı, Türk ve İslam geleneğini bütün karakteristik yönleri, özü ile tespit, tahlil ve temsil eden bir şahsiyet olmasıdır. Kimilerine göre kök bilgiden gök bilgiye varan kuşatıcı ilmi ve irfanı açısından “Çağın Yesevîsi” olarak görülürken, kimilerince “düşünce kahramanı” kabul edilmiş, “Çeliğe su veren adam”,

“Bilge Kağan” tabirleri de kendisi için kullanılmıştır (Hüdavendigar, 2012: 90-91, 287).

Arvasî’de Türk milliyetçiliği düşüncesi, Avrupa tarzı milliyetçilik anlayışlarından farklı olarak ortaya çıkmaktadır. O, Türk milliyetçiliğini İslam’ı gaye edinen bir siyasi fikir olarak ortaya koymaktadır (Arvasî, 2009: 5). Geçmişle geleceği bir bütün halinde gören medeniyet eksenli düşünce sisteminin en önemli temsilcilerinden biri olan Arvasî, aynı zamanda hakikat arayışında bütünü gören ve bu metotla Türk milliyetçiliği için içerik üreten fikir adamıdır. Mensup olduğu kültür ve medeniyetin temel kelime, tabir ve kavramlarına sahip çıkmanın, onları anlamının gereği üzerinde duran, kavram kargaşasının oluşturduğu tehlikenin farkına vararak manevi ve mukaddes değerlere sahip çıkılacağını düşünen ilim adamıdır (Hüdavendigar, 2012: 278).

1-Millet Kavramına Bakış

Milliyetçilik düşüncesini anlayabilmek için millet kavramının anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Batı’da modern dönemde yeni bir siyasi, iktisadi ve sosyal örgütlenmeye geçişle birlikte ortaya çıkan “nation” ifadesi, Türkçe’de dinî içerik de kazanmış millet kelimesiyle karşılanmış, zamanla bu dinî içeriğine ek olarak sosyolojik ve siyasi bir kavram haline dönüşmüştür.

Dilimize Arapça’dan geçtiği ifade edilen “millet” kelimesi sözlüklerde, “sınıf, toplum” manalarında açıklandığı gibi, “din, mezhep, bir din ve mezhepte bulunanların topu” anlamı da verilmektedir (Develioğlu, 2002:648). Osmanlı’da millet kelimesi daha çok Müslüman olmayan topluluklar için kullanılmış, bütün Müslümanlar bir ümmet sayılarak ‘Ümmet-i Muhammed’ adını almıştır. Etnik bakımdan olmamakla birlikte

dinî cemaatleri ifade etmek için, Rum, Ermeni ve Yahudi milleti tabiri kullanılmıştır. Araplar ise milleti sosyolojik olarak ifade etmek için “millet” kelimesi veya “Şa’b” kelimesini kullanmışlardır (İşler, 2015:806).

İslam Ansiklopedisinde millet kelimesi ‘Allah’ın kulları için kitaplarında ve peygamberlerinin diliyle koyduğu esaslar’ şeklinde din ve şeriatla eş anlamlı olarak açıklanmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’de biri Hz. İbrahim, İshak ve Yakub’a nisbet edilmek suretiyle, yedisi “millet-i İbrahim” şeklinde olmak üzere on beş yerde geçmektedir (Nahl/123, Bakara/130, Mümtehine/4, Hac/78, vs.). Hadislerde ise yukardaki anlamları yanında ‘doğuştan getirilen özellikler, fitrat’ manasında geçmektedir (Şentürk, 2020:64-66). TDK sözlüğünde ise millet kelimesi ‘çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu’ manasında “ulus” kelimesiyle eş anlamlı olarak verilmiş (TDK, <https://sozluk.gov.tr>, 07.10.2022), Türk tarihinde ise “budun” kelimesi aynı anlamda kullanılmıştır.

Arvasî, “halk” ve “millet” kelimelerinin üzerinde çetin tartışma ve ideolojik boğuşmaların sürdüğünü söylemektedir. Ona göre tarihimizde “halk” sözü, sade vatandaş manasında kullanılmıştır. Kültür ve medeniyetimizde “ulema ve halk” yahut “münevver ve halk” kavramları vardır. Fakat Batıda “halk” sözü “asil olmayan” manasında kullanılmış, İslam kültür ve medeniyetinde hiç bir zaman bu manada kullanılmamıştır (Arvasî, 2015:157).

Arvasî’ye göre halk ve millet sözünü aynı manada kullanmak da mümkün değildir. Mesela ‘Kıbrıs halkı, iki ayrı millet halinde yaşamaktadır’ cümlesinden anlaşılmaktadır ki, aynı coğrafyada yaşayan insan unsurunu halk adı altında toplamak mümkündür. Ancak, bir millet olabilmek için, bu halkın

ortak tarih, ortak kültür, ortak ülkü bağları ile birbirlerine bağlanmaları, hür iradeleri ile teşkilatlanmaları gerekmektedir (Arvasî, 2015:157-158). Mehmet Ali Aynî de “millet” kelimesini “kavim” kelimesi ile ifade etmenin mümkün olmadığını, daha çok ırk kelimesiyle karıştırılan kavmin, bir grubun dilde birliğini ve hayat tarzındaki benzerliğini ifade ettiğini belirtmektedir (Aynî, 2011:50).

Arvasî, modern sosyolojide “halk” kelimesinin milleti oluşturan “nüfusun tamamı” anlamında kullanıldığını belirtmektedir. Ona göre halk ancak belli bir tarih şuurunda, ortak bir kültür ve ülküde birleşmişse ve kendi kendini yönetmek için teşkilatlanmışsa millet adını alır. Bu özelliklere sahip değil ise “yığın” olarak nitelendirmek gerekir (Arvasî, 2015:157). Mehmet Niyazi'ye göre ise milletler, bir kavmin veya akraba kavimlerin kaynaşıp gelişmesiyle ortaya çıktıkları gibi, bir kavmin bölünmesiyle de oluşmuştur. Bir kavmin gelişmesi veya akraba kavimlerin birleşip gelişmesiyle ortaya çıkan milletlere, soy birliklerinden dolayı tarihî veya kök milletler denmektedir. Türkler, Çinliler bu tip milletlere örnek iken Fransız milleti ise değişik kavimlerin birleşmesiyle oluşmuştur (Niyazi, 2011:24).

İbn-i Haldun gibi insan ırkını sınıflandırmak için bazı antropologlar da cilt rengini esas almışlar ve insanları Beyaz Irk, Sarı Irk, Siyah Irk, Kırmızı Irk şeklinde ayrıma tabi tutmuşlardır (Haldun, 1991:45). Yapılan çalışmalarda insanın ten rengi oluşumunda iklimin büyük rol oynadığı belirlendiği için bu ayırımın da tanımlama için yeterli olmadığı açıktır. Türk kültüründe “ırk” ve “millet” kavramlarının daha Orhun Abidelerinde birbirinden ayrıldığını şu cümleler ortaya koymaktadır (Ergin, 2013:59): “Yirmi yaşında iken Basmil mukaddes ismini taşıyan millet benim ırkımdandır. Kervan göndermez diye üzerine asker sevk ettim.”

M. Niyazi, insanın fiziki özelliklerini esas alarak yapılan ayrımların yanı sıra geçmişte büyük bir devletin içinde bulunmuş, töreleri, dilleri, ruhi temayülleri birbirine yaklaşmış milletlerin bütünü de bir ırk olarak nitelendirmektedir. Fakat ona göre bu ırk antropolojik değil, etnolojik manada bir ırktır. İnsan, yalnızca fiziki görünüşünün mahsulü olmayıp, ruhi muhtevası da bulunan bir varlık olduğuna göre, ayrımlarda sadece dış görünüşleri ölçü olarak ele almakla tutarlı bir sonuca varmak mümkün değildir (Niyazi, 2011:26).

Uriel Heyd'e göre millet, "ilkel ya da kabile toplumunun (aşiret) teşkil ettiği ilk merhaleyi, ırk yakınlığına dayanan kavim, müşterek dini esas alan ümmet, varlığını kültürde bulan millet takip etmektedir (Heyd, 2010:72)." Bu açıklamalarda milletin oluşumunu kültüre dayandıranlara örnek olmaktadır. Weber de milleti, duygu birliği içinde hareket eden ve kendini bağımsız bir devlet biçiminde ifade edebilen bir kitle olarak tanımlarken (Weber, 2006:260), Lewis, ortak bir dil, ortak ata, ortak tarih ve kadere sahip, inanç sayesinde bir arada tutunan bir gurup insan olarak tanımlamaktadır (Bozgöz, 2006:58,72).

M. Kaplan gibi bazı ilim adamları ise milleti çetin mücadeleler sonucu elde edilen bir ruh olarak kabul etmektedir. Ona göre milletleri yaşatan kaynak o milletin oluşturduğu eserlerde ortaya çıkan millî ruhtur. Millet demek, bir ruh demektir, bir millet ruhunu kaybettiği zaman millî istiklalini ve vatanını da kaybeder (Kaplan, 1997:34). Renan'a göre de gerek geçmişe bağlılığın, gerekse geleceğe dair dileklerin temelinde kültür bulunmaktadır. Dolayısıyla millet kültürün ürünüdür (Renan, 2016:15).

Ziya Gökalp gibi bazı sosyologlar ise, milleti izah ederken dil, ırk, gelenek gibi objektif unsurları ön plana çıkarmaktadırlar. Gökalp 'dili dilime,

dini dinime uyan bir milleti' diyerek milleti "ne irki, ne kavmî, ne coğrafi, ne siyasi ne de iradi bir zümre değil, dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir topluluk" olarak tanımlamaktadır (Gökalp, 1996:22). Yusuf Akçura ise etnik akrabalık ve dil esasını öne alarak milleti 'ırk ve dilin esasen birliğinden dolayı içtimai vicdanında birlik hâsıl olmuş bir cemiyet-i beşerîye' olarak tanımlamaktadır (Akçura, 1987:291).

Sadri Arsal, millet realitesini biraz daha farklı unsurlara bağlayarak milleti temsil eden kişilerin bir devlet içinde yaşamış olması, nüfus, coğrafi alan, bağımsızlık, dil birliği, örf ve adet birliği, ortak dinî inançlar, ulusal seciye ve çoğunluğun aynı ırktan olması gerektiğini belirtmektedir (Arsal, 1975:68). M. Kemal Atatürk'ün ise milleti "zengin bir hatıra mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatte samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradesi müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyet" olarak tanımlayarak daha çok müşterek iradeye vurgu yaptığı ifade edilmektedir (İnan, 1988:24).

Arvasî'nin dili millî kültürün en önemli unsuru kabul ettiği (Arvasî, 1965:5) gibi Orhan Türkdoğan, gelişmiş bir cemiyet, ferdi hürriyetler kazanmış, sosyal devlet anlayışlarını güçlendirmiş, demokratik hak ve özgürlüklere kavuşmuş cemiyeti millet olarak kabul etmektedir. Ona göre sosyolojik açıdan millet, dil ve kültür değerleri yanında ortak duygularda uyum sağlamaktır (Türkdoğan, 1999:2). Aidiyet şuurunun milletin oluşmasında önemli bir rolü vardır. Bunun oluşması için etkili olan özelliklerden biri dildir. Dil yalnızca bir anlaşma aracı değil, aynı zamanda kişilerin duyma, düşünme, dış dünyayı anlama ve şekillendirme aracıdır.

Milleti yoğuran kültürün analizinde, dilden daha önemli ve güvenli bir ayna bulunamamıştır (İzzet, 1969:24). Bu şuurun oluşmasında önemli bir diğeri özellik de dindir. Din, insanların karakterine etki eden en önemli faktörlerdendir. Türkler, İslam dinini kabul ettikten sonra daha yüksek bir medeniyet devresine girmişler, onun terbiyesi altında gelişerek hakiki bir millet halini almışlardır (Kaplan, 1997:68). Milletin oluşmasında yukarıda sayılan unsurların aynı derecede rol oynamadığı, bazen bir unsurun, bazen de diğeri bir unsurun daha etkili olduğu gerçeği daha isabetli görünmektedir. Dolayısıyla millet, birçok unsurun bir araya gelmesiyle oluşmuş ve belli özelliklere kavuşmuş, halktan, kavimden ve ırktan ayrı olan insan topluluğudur.

Arvasî'ye göre, bir topluluğun millet haline gelmesi için, o topluluğun kolektif şuurunun ve sosyal vicdanının teşekkül etmesi gerekmektedir. Çünkü bunlar topluluğu oluşturan unsurların dokusunu oluşturur. Bir toplumun millet olmakla kavuştuğu özellikler, o toplumu oluşturan unsurların bileşkesidir ve bu bileşkedeki dil, din, tarih şuur, kültürel ve iktisadi karakterler, coğrafi şartların ortaya koyduğu imkân ve imkânsızlıklar gibi unsurların etkisi toplumdan topluma farklı olabilir (Arvasî, 2015:447).

Arvasî, milletlerin müşahhas gerçekler olduğunu ifade etmektedir. Ona göre milletleri doğuran coğrafi, tarihî, kültürel, ekonomik, biyolojik, psikolojik ve politik pek çok sebep vardır. Bunları etkisiz bırakmak ve inkâr etmek mümkün değildir. 'Milletler yoktur' demekle milletlerin yok olmayacağı gibi 'Milletler olmamalıydı' demek de tarih bilmemektir. Tarih, millet ve milliyet gerçeğini inkâr ve ihmal eden akım ve hareketlerin, 'millet ve milliyet gerçeğinin' sert tokadını yediklerini ve bunlara ters düşen teori ve aksiyonların gerileyip yenildiklerini göstermektedir (Arvasî, 2015:104).

İslam dininin millet gerçeğini reddetmediğini savunan Arvasî, “*Ey insanlar, biz sizleri bir erkekle bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye, sizi şubelere (ırklara, milletlere) ve kabilelere ayırdık* (Hucurat, 49/13)” ayetinin sosyolojik bir gerçeklik olan millet kavramını açıkça ortaya koyduğunu belirtmektedir (Arvasî, 2015:104). Ona göre bu gerçeği reddedenler, dinimizin ve milliyetimizin düşmanları olan emperyalist güçler, Türk Devleti'nin parçalanması ve Orta Doğu'nun sömürgeleştirilmesi için din ile milliyetçilik arasında zıddiyet ve düşmanlık duyguları doğurmayı planlamış olanlardır (Arvasî, 2015:26).

Bu düşmanlıkların önüne geçmek için millî ülkülere uygun insan yetiştirilmesi gerektiğini düşünen Arvasî, millî ülkü ve hedefleri politik bir fonksiyon haline getirmemiş bir eğitimin, milletine yabancılaşmış ve canavarlaşmış tiplerin çoğalmasına sebep olacağı uyarısında bulunmaktadır. Ona göre hiçbir millet kendini ortadan kaldıracak, tarihten silecek veya başka milletlere köle edecek eğitime izin vermez, vermemelidir (Arvasî, 2008:c.6/12). Eğitime çok önem veren Arvasî, ilim adamı, fikir adamı ve sanatkârların devletinden ve milletinden itibar görmesi ve korunması gerektiğini söyleyerek, aksi halde ilim, fikir ve sanatın gelişmesinin mümkün olamayacağı uyarısında bulunmaktadır (Arvasî, 1994:191).

Arvasî, milletlerin geleceği olan gençlere iyi bir millî tarih şuru vermemenin, dostunu düşmanını öğretmemenin, millî ve mukaddes değerleri kafalara ve gönüllere işlememenin, aksine onun yerine millî bütünlüğü parçalayıcı programlar ile genç beyinleri tarihlerine, atalarına, kültür ve medeniyetlerine yabancılaştırmanın bir devleti ve milleti ayakta tutamayacağını söylemektedir. Bu nedenle de “Türk'ü Türk'e, Müslümanı Müslümana sevdirememiş bir maarifle nereye varılabileceğini sorgulayarak,

milletlerinin ve devletlerin millî savunmasında eğitim en başta gelen unsur olduğunu önemle vurgulamaktadır (Arvasî, 2009:55).

Düşünürümüz Arvasî, Kur’ân-ı Kerîm’in ayetlerinden hareketle “O’nun kanıtlarından biri de, gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olmasıdır. Kuşkusuz bunda bilenler için ibretler vardır (Rum, 30/22).” ayetinde olduğu gibi yeryüzünde rastladığımız farklı renklere, farklı kültürlere, farklı milletlere ve farklı gruplara rağmen insanların, temelde Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın çocukları olduğunu vurgulayarak insanların monojenik olduğunu ve yapılan bilimsel çalışmaların sonuçlarının da bunu doğruladığını söylemektedir (Arvasî, 2015:134). Arvasî, bu ayette olduğu gibi tarihin milletlerin tarihi olarak geliştiğini ve gelişmekte olduğunu belirterek, millet şuurunu kabul etmeyen her hareketin başarısızlığa uğradığını tarihin göstermeye devam edeceğini vurgulamaktadır (Arvasî, 2015:106).

Arvasî’ye göre toplumların ulaştığı en gelişmiş ürün millettir. Millet canlı bir organizma gibi hayatını devam ettirir. Yeni şartların oluşmasıyla yeni buluşların gerçekleşmesiyle zaman içinde yeni düşüncelerle gelişmeye devam edecektir (Arvasî, 2015:156). Millet, halk, kavim, ırk gibi oluşumlardan farklılık göstermektedir (Arvasî, 2015:192). Görülüyor ki millet dinamik bir yapıya sahip olarak insan topluluklarının kendi rızalarıyla ırk, dil, din, tarihî gelenek, fikir birlikteliği gibi bir takım gerçek unsurların birleşmelerinden meydana gelmektedir.

Arvasî, milletlerin sun’i bir yapı değil, tam tersine çok faktörlü ve çok biçimli gelişim kaydeden birer sosyolojik birim olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle bugün kendilerine has vatanları, tarihleri, kültürleri, medeniyetleri, psikolojik ve fizik özellikleri, geleceğe ait ümit ve ülküleri

olan yeryüzünde sayısı iki yüze yaklaşan milletler topluluğu bulunmaktadır. Bu milletlerin sahip olduğu bütün farklılıklar millet ve milliyet gerçeğinin inkâr ve ihmal edilemez bir olgu olduğunu göstermektedir (Arvasî, 2015:104).

Bu gerçekten hareketle Arvasî, diğer milletlerde olduğu gibi Türk'ün de kendini geliştirme ve yüceltme iradesini kabul etmek gerektiğini; Türk milletinin asla, kendi tarihine, millî ve mukaddes değerlerine, kendi millî kültür ve medeniyetine, kendi ülkü ve özlemlerine ters düşmeden gelişmek ve çağdaşlaşmak isteğini doğal olarak kabul etmek gerektiğini ifade etmektedir (Arvasî, 2015:699).

Arvasî'ye göre milliyet duygularını çözmek ve milletleri çökertmek isteyenler, insanlığa hizmet edemezler, ancak zarar verebilirler. İnsanlık ideali, milletleri ve milliyetleri yaşatmak ve güçlendirmek suretiyle gerçekleştirilebilir. Çünkü her millet, orijinal bir tecrübe ile insanlığın gelişimine katılır, insanlığın gelişmesinde büyük küçük her milletin bir payı vardır. Bundan dolayı milletler insanlığı bölmekten ziyade, bilakis bütünleştirmektedir (Arvasî, 2015:453-454).

Sonuç olarak nasıl her insan birbirinden farklı karakterlere sahipse milletler de, birbirinden ayrı, farklı ve orijinal bir kültür ve medeniyet hazinesidir. Bu nedenle millî farklılaşmaları yok etmeye çalışmak, mümkün olmadığı gibi, faydalı ve doğru bir iş de değildir. Milletler ve milliyetler, inkâr edilmeleri mümkün olmayan birer objektif gerçekliklerdir. Tarih, etnoloji ve sosyoloji ilminin tespitleri ile yaşanmakta olan hayatın inkârı imkânsız bir hakikatidirler.

2-Milliyetçilik Kavramına Bakış

Milliyetçilik kavramı, siyasal bir ideoloji olması sebebiyle millet kavramından daha çok ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Milliyetçilik kimilerine göre tehlikeli bir ideoloji, insanlığa zarar veren günah keçisi, kimine göre ise yaşanan hayata yön veren bir kuvvet, realiteye dayanan bir felsefedir (Kaplan, 1997:41).

Milliyetçilik, zaman zaman vatanseverlik, vatandaşlık, faşizm ve ırkçılıkla özdeşleştirildiğinden zihinlerde ortak bir çağrışım oluşmamıştır. Tarihî sebepler de milliyetçiliğin yanlış anlaşılmasına yol açmıştır. Aynı soydan gelenlerin bir araya gelerek kuvvet, kudret, üstünlük sahibi olmaları, bir ülkü etrafında birikmeleri, İbn Haldun'un sebep ve nesep asabiyeti olarak belirttiği üzere, her cemiyette mevcuttur (Haldun, 1991:78). Ancak bu durumun işlenip, başlı başına bir dünya görüşü haline gelmesi ve eylem kalıbına dökülmesini açıklamak için değişik olaylar başlangıç kabul edilse de milliyetçiliğin militle başladığını tarihî olaylar ispat etmektedir.

Milliyetçiliği modern zamanların icadı olarak değerlendiren Eric Hobsbawm milliyetçiliği dönemler halinde incelemeyi tercih etmektedir. Fransız Devrimi'nden 1918'e kadar olan dönemi, milliyetçiliğin doruğu ve şekillendiği ilk dönem olarak nitelendiren Hobsbawm, 1918-1950 arası dönemi milliyetçiliğin ikinci dönemi olarak belirtmekte ve bu dönemde milliyetçiliğin doruk noktasına ulaştığını düşünmektedir. Hobsbawm'ın üçüncü dönem olarak adlandırdığı dönem, yirminci yüzyılın sonlarında görülen milliyetçi hareketlerin genellikle ayrılıkçı, parçalayıcı bir nitelik taşıdığını ve bu hareketlerin modern siyasi örgütlenme biçimlerinin reddi anlamına geldiğini öne sürdüğü bir dönemdir (Ertan-Örs, 2018:55).

Fransız İhtilali gibi bazı olayları milliyetçiliğin başlangıcı kabul edenlere karşı Sadri Arsal, Sümerlerle Akadlar arasındaki savaşın nedeninin toprak değil kültür ve millî ruh bakımından farklı iki kavmin birbiriyle mücadelesi olduğunu belirterek milliyetçilik duygusunun tarihinin çok eskilere dayandığına savunmaktadır (Arsal, 1975:56). Osman Turan ise M.Ö. 36 yılında Çici Yabgu'nun kendisini ve ordusunu imha etmek hıncıyla yaklaşan Çinlilerden kaçma teklifinde bulunan komutanlarına karşı “Boyun eğmeyeceğiz. Zira öteden beri biz Hunlar kuvveti takdir ederiz” sözlerinde “Biz Hunlar” diye hitap etmesini, yine Orhun Abidelerindeki “asil gençler Çin milletine kul oldu, Türk beyleri Türk unvanlarını bırakıp Çin imparatorunun buyruğuna girdiler” sözlerini milliyetçilik anlayışının köklerinin milletlerin tarihiyle eşzamanlı olduğunu gösterdiğini söylemektedir (Turan, 1994:13).

Milliyetçilik kimine göre doktrin, ideolojik hareket, siyasi bir ilke, siyasi bir söylem iken kimilerine göre ideoloji olarak kabul edilmiştir. Kafesoğlu, milliyetçiliği, aynı kökten gelmelerine rağmen ideoloji “tasavvura dayanan fikir”, “felsefi hayal” (Kafesoğlu, 1970:124-125) diye tanımlarken Arvasî milliyetçiliği bir “ideal” olarak kabul etmektedir. Ona göre milliyet duygusu, başlı başına bir ideoloji değildir. Dâvasını ve fikriyatını da ortaya koyarak bir ‘ideolojiye’ dönüşmektedir. Milliyet duygusu, tabîî bir haldir, onun milliyetçilik adını alabilmesi için kendi ‘ideolojisini’ bütün unsurları ile ortaya koyması gerekir (Arvasî, 2015:448). Milliyetçiliğin klasik yöntemlerle izah edilemeyecek kadar bileşik ve içeriği sürekli değişen bir gerçek olduğu görülmektedir. Milliyetçiliğin, çeşitli memleketlerde birbirinden farklı görüntülerle ortaya çıkması da ideolojik bir dünya görüşünden daha çok sosyal gerçeklere dayanan bir durum olduğunu göstermektedir.

Gökalp ise milliyetçiliği his ve heyecan kaynağı olarak tanımlamaktadır. Ona göre milliyetçilik ülkenin kalkınmasında, kurtuluş savaşlarında kitleleri yönlendirmek, toplumu dinamizme kavuşturmak umuduyla başvurulmuş bir hamasettir. Her milleti heyecanlandıran hamasetin farklı olması, hamaset yapılırken bile, milliyetçilik yapıldığını bizlere göstermektedir (Gökalp, 1996:12). Alışılacakmış tariflerde olduğu gibi milliyetçiliğin yalnızca “milletini sevmek” olmadığı görülmektedir. Çünkü sevmek subjektif bir kavramdır. Bir dünya görüşünü subjektif bir kavramla açıklamanın yetersiz olduğu açıktır.

Milliyetçilik bazen de adeta çağdaşlaşmanın ve modernleşmenin, ileri seviye bir millet olma çabasının başka bir adı olarak ele alınmıştır. İktisat alanyazınında, “az gelişmiş ülkeler” diye bilinen memleketlerin modern Batı memleketlerinin seviyelerine erişmek çabalarına da milliyetçilik denmektedir. Hâlbuki bir sosyal harekete milliyetçi diyebilmek için o hareketin bünyesinde toplumu millet yapan unsurları, milletin özelliklerini, değerlerini korumak ve geliştirmek gayreti bulunması gerekmektedir. Millî menfaatleri savunmanın da milliyetçilik olarak tanımlanması ve değerlendirmesi yeterli görülmemektedir. Çünkü millî menfaatleri savunmak için mutlaka milliyetçilik düşüncesine sahip olmak gerekemeyebilir. Başka dünya görüşleriyle de millî menfaatler savunulabilir.

3-Arvasî’ye Göre Milliyetçilik

Arvasî’ye göre yukarıda yapılan tanımların birçoğu milliyetçiliği tam ifade etmediği gibi, onun mahiyeti, karşı olan görüşlerle de belirlenemez (Arvasî, 2015:152). Milliyetçilik, hem sosyal, hem kültürel, hem ekonomik hem politik ve hem de askeri cephesi ile bütün bu faktörleri kapsayan bir bütündür. Sosyal kültürel, politik programlar ile millete, millî tarihe, millî

değer ve ülkülere ters düşen bir hareket milliyetçilik iddiasında bulunamaz (Arvasî, 2015:158).

Düşünürümüz Arvasî, milliyetçiliği “tarihin en büyük gerçeği, çağımızın en güçlü hareketi” olarak kabul etmektedir (Arvasî, 2015:105). Ona göre milliyetçiliğin amacı “bir milletin sosyal, kültürel ekonomik ve politik bağımsızlık şuru içinde, kendini güçlü ve mutlu kılma iradesi ile insanlık âleminde kendine şerefli bir mevki edinme davasıdır (Arvasî, 2015:158).”

Arvasî, milliyetçilik düşüncesini, bir milletin, kendi düşmanlarına karşı sürdürdüğü, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağımsızlık savaşı, kendini dış ve iç sömürüye karşı koruma şuur ve çabası, milletlerin var olma ve yaşama savaşı (Arvasî, 2015:443), ‘meşru bir hak ve şuur’ olarak görmektedir (Arvasî, 1965:M 5).

Milliyet ve din şuurunun insanlığı böldüğü ve savaflara sebep olduğu görüşünü reddeden Arvasî, aksine İslam’ın milliyetleri sosyal bir gerçek olarak kabul edip desteklediğini, onları kardeş ilan ettiğini, milletlerin kültürel farklılıklarını ve özelliklerini korumaları ve geliştirmeleri gerektiğini belirtir (Arvasî, 2015:158). Çünkü milliyetçilik, çok yönlü bir programla milletini mutlu, devletini güçlü kılmayı gerektirir. Milliyetçilik, milleti ve devleti millî ve çağdaş ihtiyaçlara göre hazırlanmış sosyal, kültürel ekonomik, politik ve askeri planlarla ve programlarla milletler arası yarışta başarılı kılmayı zaruri kılmaktadır (Arvasî, 2015:158).

Arvasî, her millette farklılıklar olmakla birlikte milletleri meydana getirmede, mensubiyet bağının önemini vurgulamaktadır. Ona göre bu bağ, sosyal psikolojide kitle psikolojisi, sosyolojide kolektif şuur veya maşeri şuur kavramlarıyla ifade edilmektedir. Fertler, kendi milletlerine, ne ile ifade

edilirse edilsin çok kuvvetli bir yakınlık duyarlar. Bu mensubiyet duygusu, milletlerin hem bir araya gelmesinde hem de varlıklarını devam ettirmesinde çok önemli rol oynamaktadır (Arvasî, 2015:447).

Arvasî'nin milliyetçiliği, psikolojik olarak bir 'mensubiyet duygusu' temeli üzerine oturduğu görülmektedir (Arvasî, 2015:446). Ona göre milliyetçilik, kendi insanını sevmekle başlar ve bu sevgi, diğer insanların da mutlu olmasını istemeye engel teşkil etmez. Aksine, milliyetçi, insan sevgisini, en iyi anlayan realist bir kimsedir. Fertler iradesiyle kendi kaderini tayin ederken kendisini bir milletin mensubu olarak görmek isterler (Arvasî, 2015:534).

Düşünürümüz Arvasî, "*kişi kavmini sevmekle suçlanamaz* (Hanbel, Müsned IV:107)" hadisini örnek vererek mensubiyet duygusunun tabii, fitri bir duygu olduğunu belirtmektedir (Arvasî, 2015:67). Ona göre insanın soyuna, tarihine, kültürüne, din, ahlak ve töresine, ecdat hatırlarına yakınlık duyması ve dolayısıyla onları sevmesi, bir bakıma zaruridir. Bu, insan tabiatının gereğidir ve inkâr etmek mümkün değildir (Arvasî, 2015:446-447). Bu ifadelerle göre Arvasî, mensubiyet duygusunu, milliyetçiliğin temelinde yatan ve ihmal edilmesi mümkün olmayan bir psikolojik değer olarak ortaya koymaktadır. Milliyetçilik duygusunun bütün insanlarda ve dolayısıyla milletlerde bulunması normal, milliyetini sevmemek ise kınanması gereken bir davranıştır.

Arvasî, "*kavmin efendisi, kavmine hizmet edendir*" hadisini örnek göstererek milliyetçiliği tabii, beşeri, normal bir arzunun düşünce planına çıkmış hali olarak nitelendirmektedir. Ona göre anormal olan, insanın bu arzu, bu ümit ve gayretini kaybederek soyuna, tarihine, kültürüne, din, ahlak ve töresine, ecdat hatıralarına düşmanlık beslemesidir. Bu sebepten "her

Türk'ün, Türk Milleti'ni dünü, bugünü ve yarını ile birlikte kendine yakın bulması, onu sevmesi, geliştirmeye, korumaya ve yüceltmeye çalışması tabiidir ve zaruridir (Arvasî, 2015:447).”

Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Arvasî, milliyet şuurunun ve davasının bir bakıma, mensubiyet duygusundan filizlendiğini belirtmeye çalışmaktadır. Bunun yanında, milliyetçilik yalnız bu duygudan ibaret değil, aynı zamanda fikrî ve ideolojik mesajlara ve buna uygun düşen aksiyon ve teşkilata da ihtiyacı vardır. Kişinin milliyet duygularını kaybederek, soyuna, tarihine, kültür ve medeniyetine yabancılaşması veya düşmanlık beslemesini anormal bir ruhi rahatsızlık olarak gören Arvasî, mensubiyet duygusunun çözümlenmesinin cemiyetlere felaket getireceğini ve milliyetçiliğin, insanlık tarihinin en büyük gerçeği ve çağımızın en güçlü hareketi olarak varlığını devam ettireceğini belirtmektedir (Arvasî, 2015:447).

4-Arvasî’de İctimai İrk Düşüncesi

Milliyetçiliği ırk üzerinden açıklama konusuna gelince toplumsal gelişmenin zirvesi olarak kabul edilen milleti meydana getiren unsurlar arasında ırk kavramını görmeyen ve bu kavramın toplumların geçirdiği dört ana aşamadan biri olan ırk yakınlığına dayanan kavim olarak kabul eden sosyologlar olduğu gibi (Gökalp, 1996:13), millet ile ırk arasında hiçbir münasebet olmadığını iddia eden ve ırkları yalnız tasavvur olarak gören (İzzet, 1969:49), ırka dayalı bir millet anlayışının zararlı, bölücü bir fikir olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır (Hobsbawm, 1993:26). İlk sosyolojik birlik aile, tabii bir cemaat halinde (Wach, 1995:91) insanlığın ilk dönemlerinden beri akrabalık ilişkileri üzerine kuruluydu ve akrabalık teşkilatı da soy temeline dayanmaktadır (Kuper, 1988:69). Çünkü en evvel müşterek fikrin kendini gösterdiği zümrenin ırk olduğu iddia edilmektedir

(Aynî, 2011:49). Arvasî ise ırkların, aralarında fiziki farklılıklar olmasına rağmen aynı genetik yapıya sahip olduğunu, bütün insanların, aynı gelişim devrelerinden geçerek olgunlaştığını ve bütün insan ırklarının bir tek türü ifade ettiğini iddia etmektedir (Arvasî, 2015:134).

Arvasî, biyolojik ırkçılıktan tamamen farklı, sosyolojinin içtimai ırk olarak ele aldığı bir realiteyi gündeme getirerek Türk milliyetçiliği politikasını biyolojik ırkçılık üzerine kurmayı reddetmekle beraber, içtimai ırk gerçeğini inkâr ve ihmal etmemelidir teklifini sunmaktadır (Arvasî, 2015:103). Ona göre ‘içtimai ırk’ bir milleti teşkil eden fertlerin, ailelerin, sınıf ve tabakaların soy birliği şuurudur. Ortak bir şuur tarzında beliren mensubiyet duygusunun soy ve kan birliği şuru biçiminde duyulmasıdır (Arvasî, 2015:101).

Arvasî’ye göre insanları biyolojik verasetin yanında, ortak kültür, ortak coğrafya, ortak hayat tarzı ve ortak mücadeleler, hem ruhi hem de fiziki bakımdan birbirine yaklaştırmaktadır (Arvasî, 2015:103). Bu yaklaşım sayesinde aynı kültürün içinde yaşayan ve aynı kaderi paylaşan insanlar arasında evlenmeler kolaylaşır ve tarih içinde, bir oluş ve yoğrulmuş halinde insanlar fiziki olarak da birbirlerine benzemeye başlarlar. Yani, sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bütünleşmelerden, sosyolojik bir zaruret olarak, zamanla bir içtimai ırk doğmaktadır (Arvasî, 2015:101).

Arvasî, biyolojik ırkçılığın parçalayıcı ve bölücü bir karakter taşıdığını, içtimai ırkın ise birleştirici ve bütünleştirici bir özellik taşıdığını belirtir. Ona göre kimse biyolojik ailesini seçme iradesine sahip değildir. Ama içtimai ırk tercihe açıktır. Aynı tarihe, aynı kültüre, aynı din ve ülkeye sahip insanlar arasında kan ve soy birliği şuurunun güçlenmesine yol açar. Dolayısıyla, içtimai ırk desteklendiği takdirde milletin birlik ve beraberliğinin

ve devletin gücünün artacağı sosyal bir gerçeklik olmaktadır (Arvasî, 2015:103).

Düşünürümüz içtimai ırk özelliklerinin, beşeriyete renk getiren, kültür ve medeniyetlere kendine has bir atmosfer kazandıran orijinal değerler olduğunu söylemekte ve Türk milliyetçisinin 'Türk içtimai ırkını benimseyip, seveceğinden ve sevdiren ailesini de bu espri içinde kurmaya çalışacağından' bahsetmektedir (Arvasî, 2015:102).

Arvasî, içtimai ırk anlayışıyla millet ve devletin güçlendirildiğini oysa milletler arasında evlenmelerin teşviki ile millî şuurun çökertilerek, kozmopolitleşmeye yol açtığını iddia etmektedir (Arvasî, 2015:103). Anlaşılacağı üzere onun içtimai ırk teklifi, sosyal yapının güçlendirilmesini hedeflemektedir. Psikolojik olarak, insanın kendisine duygusal, fiziki, dinî, sosyal ve kültürel açıdan yakın olanı, dostluk kurmada ve evlenmede tercih etmesi doğal bir durumdur.

5-Arvasî'de İslamiyet ve Milliyetçilik İlişkisi

İslam âleminde uzun yıllardan beri, İslamiyet, ırk kavramını kabul eder mi? Milliyetçilik ve dindarlık, İslam'a göre zıt kavramlar mıdır? Bir arada bulunabilirler mi? İslam'da milliyetçilik var mıdır? Milliyetçilik ırkçılık mıdır? gibi sorular tartışılmakta ve çeşitli ayrılıklara yol açmaktadır. Makalemizin bu noktasında ilgili ayet ve hadislerden örnekler vererek Arvasî'nin konuya dair fikirlerini değerlendirmeye çalışacağız.

İslam'ın ana kaynakları incelendiğinde tartışma konusu olan ırk, millet, milliyetçilik kavramlarının fitri bir gerçeklik olarak ele alındığı görülmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de *“Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah*

her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır (Hucurat Suresi, 49/13)” ayetiyle bütün insanların bir anne ve babadan yaratıldığı, ondan sonra soylara, kabile, kavim ve milletlere ayrıldığı haber verilmektedir. Bu ayete baktığımızda milletleri ve milletleri meydana getiren esasları içine alan milliyetçiliğe karşı çıkmak bizzat ilahi iradeye karşı çıkmak, onların varlığını ve meşruluğunu reddetmek anlamına gelmektedir. Aynı zamanda ayetteki “*tanışasınız*” ifadesi ile farklı milletlerin tanışıp kültür alışverişi yapmasının yanında, bir realite olarak diğerini kabul etmesi gerektiği de anlaşılmaktadır. Ancak üstünlük ölçütü olarak takva olmak kaydıyla başka milletlerin, kabilelerin birbirlerinden üstün ve şerefli olabileceklerine işaret edilmektedir.

Başka bir ayette ise bir erkekle dışiden yaratılan insanların çeşitli soylara, yani ırklara ayrıldığı şu şekilde beyan edilmektedir: “*O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin, her şeye hakkıyla gücü yetendir* (Furkan Suresi, 25/54).” Bu ayrı yaratılışın sebep ve hikmetini açıklayan “*Sura üflendiğinde artık ne aralarındaki akrabalık bağları işe yarayacak ne de birbirlerine soru sorabilecekler!* (Mü’minun Suresi, 23/101)” ayeti, Müslümanlar arasında dünyada soy kavramının önemini, birbirlerine yardım, koruma ve kurtarma konularında faydasına işaret etmektedir. Bu ayeti ırk ve soy kavramını inkâr edenler delil olarak ortaya koyarken ahirette bu yakınlığın işe yaramayacağını, dolayısıyla dünyadaki faydasını maksatlı olarak göz ardı ettikleri görülmektedir.

Hâlbuki “Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem’i, Nûh’u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı. Allah hakkıyla işitmekte ve bilmektedir (Âl-i İmrân Suresi, 3/33-34)” ayetinde olduğu gibi çeşitli sebeplerle peygamberlerin soylarına vurgu yaparak yanlış anlaşılımları ortadan

kaldırmakta ve bir gerçek olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca bu peygamberlerin gönderildikleri insanlara, “*Ey kavmim...* (Şuarâ Suresi, 26/106, 124, 142, 161)” diye hitap etmeleri de dikkati şayan görünmektedir.

Yukarıda zikredilen ayetlerden anlaşılacağı üzere İslam’da yasak edilen ırkçılıkla, ırk, soy ve millet kavramının reddedilmesi tamamen birbirinden ayrı olaylardır. İslam’da asabiyet kelimesiyle yasak edilen ırkçılık; haksız yere, gayrı meşru olarak, başkalarının hakkını çiğneyerek, kendi soydaşına yardım etmek, onu korumak anlamındadır. Konunun anlaşılmasına katkı anlamında şu rivayet de önemlidir. Bir adam Hz. Peygambere gelerek “*Kişinin kavmini sevmesi(yasak olan) ırkçılıktan mı ya Rasulallah*” diye sormuş, *Peygamberimiz de: hayır, şu kadar var ki, kavmine haksızlık üzere yardımcı olması ırkçılıktandır* (Hanbel, Müsned, XXVIII, no: 16989, XXIX, no: 17472; İbn Mace, Sünen, Kitâbu'l-Fiten, V, no: 3949)” buyurmuşlardır. Aksi takdirde kimsenin hakkına tecavüz etmeden bir Müslümanın kendi soydaşını sevmesi, koruması, ona yardımcı olması, ona dua etmesi insani, İslami bir gerçek olarak ortada durmaktadır.

İslamiyet, biyolojik ırkçılığı ve soy üstünlüğü iddialarını cahiliye devri âdeti olarak reddetmekle birlikte, Müslümanları asla soyunu, kavmini, ırkını ve milliyetini inkâra davet etmemektedir. Milliyetini ifade etmek için “Türküm” denildiğinde bunun İslam’a aykırı olduğunu söyleyenler, Peygamberimizin yakın dostları olan ve başka kavimlere mensup olan sahabelerine, daima milliyet adları ile anılmalarını görmezden gelmeleri dikkati şayandır. Nitekim Bilal-i Habeşî, Selman-ı Farisî, Süheyb er-Rumî gibi İslam büyükleri olan sahabeler günümüze kadar hep milliyet adları ile anılagelmüşler, ne Peygamberimiz ne de diğer sahabeler tarafından hiçbir

engelle karşılaşmamışlardır. Çünkü bu tanımlamalar bir realiteyi ifade etmekten başka bir şey değildir.

Hz. Peygamberin soyundan gelen Seyyid Arvasî, din, insan, cemiyet ve milliyetçilik konularındaki görüşlerini ortaya koyarken ilmî verilere ve Türk-İslam kültür değerlerine ağırlık vermiş, kültür emperyalizminin tahribatını ve sızmalarını ortaya koymuş ve çözüm yolları göstermiştir. Ona göre Türk ve İslam dünyasını yutmak için en az iki asırdan beri korkunç bir tertip kurulmaktadır. Bir taraftan kültür emperyalizmi ile vatan çocuklarını din ve milliyetine yabancılaştırarak kendi emellerine hizmet edecek kadrolar hazırlanmakta, diğer taraftan din ve milliyet duygularını, her şeye rağmen terk etmeyen çocukları birbirine düşürmeyi planlanmaktadır. Bir insan, hem dindar, hem milliyetçi, hem medeniyetçi olamazmış gibi, bu değerleri birbirine zıt programlar durumuna sokarak, hiç yoktan çatışan güçler meydana getirilmektedir (Arvasî, 2015:25).

Arvasî'ye göre dinimizin ve milliyetimizin düşmanları Türk Devleti ve Orta Doğu'nun parçalanması ve sömürgeleştirilmesi için din ile milliyetçilik arasında ziddiyet ve düşmanlık duyguları oluşturmayı planlamışlar, 'İslam'da milliyetçilik yoktur' propagandası ile milletleri çökertmek, birbirine zıt İslamcı ve milliyetçi sun'i düşman kamplar doğurmak istemişlerdir (Arvasî, 2015:703).

Bu tehlikenin farkına vararak milleti uyarmaya çalışan Arvasî, din ve milliyetin birbirine zıt olmadığını söylemektedir (Arvasî, 2015:25). Ona göre İslamiyet, âlemsümul bir davettir. Irkları ve milletleri hem kabul ve tasdik eder, hem de İslam kardeşliği şuurunda işbirliği yapmaya çağırır. İslamiyet, milliyetleri ve irkları inkâr ederek kozmopolit bir dünya kurmak davası peşinde değildir (Arvasî, 2015:109). Her ırk, kavim ve her fert

karakterini ve şahsiyetini kaybetmeksizin bu dine girebilir. Hiç kimseye bu konuda bir imtiyaz verilmediği gibi, engel olma yetkisi de verilmemiştir (Arvasî, 2015:76).

Arvasî'ye göre İslamiyet, ırk gerçeğini inkâr etmez, ancak bu gerçeğin istismarına karşıdır. İnsanlar, farklı renk ve yapıda ve fakat bir tek köktendir. Bu düşüncesini desteklemek üzere *“O gökleri yaratması, o yerleri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması da O'nun ayetlerindedir. Hakikat, bunlarda bilenler için elbette ibretler vardır (Rum Suresi, 30/22)”* ayetini delil göstererek, İslamiyet'in, biyolojik ırk gerçeğini kabul ettiğini fakat biyolojik ırkçılığı reddettiğini ifade etmektedir (Arvasî, 2015:100).

Arvasî, İslam dünyasındaki kötü gidişe son verecek ve İslam'da diriliş hamlesini gerçekleştirecek olanların, atalarımız gibi dinamik, fakat bid'atsiz bir din şuuru içinde Peygamber'in ve sahabenin çizgisini takip eden Oğuz'un çocukları, dirilişin kaynağını da Türkiye olarak görmektedir (Arvasî, 2015:631). Ona göre İslam'ı ideoloji edinen onu bir hayat nizamı olarak savunan Türk milliyetçileri, yalnız esir Türklerin değil bütün mazlum milletlerin umudu olmaktadır (Arvasî, 2015:687). Hatta daha da ileri giden Arvasî Türk milliyetçilerinin davasının, Allah ve Resulünün davası olduğunu söylemektedir (Arvasî, 2009a:5).

Arvasî'ye göre İslam dini ile milletler, milliyetler, millî şuurlar çöktürülemez. Aksine İslam dini ile milletler güçlenirler, hayat bulurlar ve yücelirler. Allah, dinini bu kavimler ve milletler eliyle muhafaza etmektedir. Bir kavim dinden yüz çevirdiğinde başka bir kavim dine hizmetle şereflendirilmektedir (Arvasî, 2015:537). Maide suresi 54. ayetin Türk Milleti'nin özelliklerinden bahsettiği yorumuna (Vanî Mehmed Efendi'nin *“Arais'ül Kur'ân ve fi Nefais'ül-Furkan”* adlı kitabına bakılabilir) katılan

Arvasî, gerçekten Müslüman Türk'ün tarihinin incelediğinde Ashab-ı Kiramdan sonra, İslamiyet'e hizmet etme noktasında hiçbir milletin Türk Milleti ile boy ölçüşemeyeceğini ve bu hakikatin bütün çıplaklığı ile ortada olduğunu ifade etmekte ve Müslüman Türk Milleti'nin, Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'inde övdüğü bu yüce vasıflara sahip olduğunu, “Şanlı ecdadımız” sözleriyle övünerek anlatmaktadır (Arvasî, 2015: 243).

Arvasî, Türk milliyetçilerinin gayesinin bu yarışta geçmişte ecdadının yaptığı gibi gelecekte de en önde olma idealinin olacağını ve bu mukaddes yoldan hiçbir isnat ve iftiranın onları alkoyamayacağı iddiasında bulunmaktadır. Ona göre dinimizi, milletin ve milliyet duygularının aleyhinde kullanmak isteyenler gerçek dindarlar değildir. Ya cahil yahut art niyetli kişi ve zümrelerdir (Arvasî, 2015:537).

Arvasî'ye göre ülkemizde sanki bir insan hem Müslüman, hem Türk, hem de medeni olamazmış gibi Müslüman Türk çocukları yıkıcı bir propagandaya maruz kalmaktadır (Arvasî, 2015:534). Millî ve mukaddes değerlerine bağlı Türk milliyetçilerini ırkçı ve dinci gibi kamplara bölmeye, millet çocuklarını bir diğerine düşman etmeye çalışmaktadırlar (Arvasî, 2015:155). Arvasî gibi millet olgusu ile İslamiyet arasında çatışma değil, uyumdan bahseden Türkdoğan da vatan, millet sevgisini Kur'ân'ın ve hadislerin emirleri olarak görmektedir. Bunları inkâr ederek ideal bir ümmetçiliğe yönelmek, İslam'ın ruhuna aykırı olmakla birlikte, İslam'ı şahsi amaçları için kullanmak anlamındadır. İslam, insanları birbirine bağlayan evrensel bir güç kaynağıdır (Türkdoğan, 1999:81).

Arvasî, Türk milliyetçiliğinin temel esaslarından birinin İslam dini olduğunu söyleyerek Türklük ile Müslümanlığın birbiri ile yoğrulup kaynaştığını, birbirinden ayrılmalarının mümkün olmadığını, dolayısıyla

İslam'dan ayrı bir Türk milliyetçiliğinin düşünülemediğini ifade etmektedir. Ona göre İslam'ı korumak, sevmek ve geliştirmeye çalışmak, Türk milliyetçiliğinin temel prensibidir. İslam, Türk milletinin fertlerini birbirine bağlayan, Türklüğü yaşatan en büyük unsurdur. Ona göre Türklük ne zaman yükselmişse İslam da yükselmiş, Türkler ne zaman dara düşmüşse İslam da sıkıntıya düşmüştür (Arvasî, 2008:1/7). Arvasî, bunun bir hamaset değil, sosyal ve tarihî bir realite olduğunu iddia etmektedir.

Arvasî'ye göre İslam'ı milliyetçiliğe düşman göstermek bizzat İslam'a ihanet olduğu gibi, Türk milliyetçiliğini de İslam'a karşı göstermek bizzat Türk milletine ihanettir. Türklük ve İslam, medeniyetimizin birbirini tamamlayıcı parçalarıdır. Biri olmadan diğerrinin olması mümkün değildir. Müslüman Türk ifadesi, bir karışım, bir birleşim, bir sentez değil, hiçbir kimyanın sökemeceği bir eriyiktir. O yüzden Arvasî, eserine Türk İslam sentezi değil, Türk İslam ülküsü ismini vermiştir. Bu, kök bilgi (töre) ile gök bilgi (vahiy) terkididir (Hüdavendigar, 2012:101).

Sonuç

Türk düşünce hayatının önemli köşe taşlarından birisi olan, eğitimci, sosyolog, ilim adamı S. Ahmet Arvasî'nin Türkiye'nin ve İslam âleminin içinde bulunduğu durumu görmesi, sorunları önceden tespit ederek bunların çözümüne yönelik ileri sürdüğü fikirlerin bugün ve gelecekte uygulanabilir olması düşünce sisteminin ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Arvasî, milliyetçiliği; psikolojik yönüyle mensubiyet duygusu, sosyolojik yönüyle kültürün bütün unsurlarını benimseme, dinî olarak İslam'ı gaye edinme, ilmî olarak objektif gerçeklik, hukuki olarak da meşru bir hak olarak kabul etmektedir. Milliyetçiliği, insani, akli, millî ve İslami olarak kapsayıcı, bütünleştirici bir yaklaşımla tanımladığı görülmektedir.

O, milletlerin sun'î bir yapı değil tam tersine çok faktörlü ve çok biçimli gelişim kaydeden birer sosyolojik birim olduğunu ileri sürmektedir. Günümüzde var olan milletlerin kendilerine has vatanları, tarihleri, kültürleri, medeniyetleri, psikolojik ve fiziki özellikleri, geleceğe ait ümit ve ülküleri olduğu inkâr edilemez gerçektir. Bu nedenle her millet gibi, Türk'ün de kendini geliştirme ve yüceltme iradesini kabul etmek gerekmektedir.

Arvasî'nin milliyetçilik düşüncesinde dil, din, ırk, kültür milletin çeşitli yönlerini oluşturur. Bu çeşitlilik her insanın birbirinde farklı karakterlere sahip olduğunu kabul edip saygıyı gerektirmektedir. Aynı zamanda her milletin, kendi vasıflarını geliştirmek ve varlıklarını daha üstün millet bütünlüğünde eritmek suretiyle hürriyet ve başarıya ulaşmasına sebep olmaktadır. Ona göre milletleri ve fertleri birbirine bağlayan manevi bağlar vardır. Manevi bağların en önemlisi müşterek duygulardır. İnsan menfaatle bağlı olduğu kimselerden ziyade, duygularında ortak olduklarına yakınlık hisseder.

Arvasî, Türk milliyetçiliğinin psikolojik temelinde, kendi milletine karşı duyulan sevgi ve inançtan kuvvet alan bir duygu ve aynı zamanda inkâr edilmesi mümkün olmayan bir değer olarak mensubiyet duygusunu görmektedir. Sosyolojik temellerinde ise millî hatıraların, tarihî tecrübelerin, ana dilinin, inandığı dininin ve millî kültürüne dayanan bir hayat görüşü vardır. Milliyetçiliğin gücü, bu psikolojik ve sosyolojik unsurların bir manevi harç gibi, fertleri ve zümreleri bir diğerine bağlı tutmasına bağlıdır. Bu bağın çözülmesi toplumlarda millî şurdan yoksun sosyal yapılar oluşturur ve uzun vadede tarih sahnesinden silinip gitmeye götürür.

Arvasî, tarihe bakıldığında Türklük ne zaman yükselmişse İslam'ın da yükseldiğini, Türkler ne zaman dara düşmüşse İslam'ın da sıkıntıya

düştüğünü söyleyerek bunun bir hamaset değil, sosyal ve tarihî realite olduğunu söylemektedir. Ona göre İslam'ı milliyetçiliğe düşman göstermek bizzat İslam'a ihanet olduğu gibi, Türk milliyetçiliğini İslam'a karşı göstermek de bizzat Türk milletine ihanettir. Türk milliyetçileri, hak din olarak inandığı, ebedi mutluluğun yegâne yolu bildiği İslamiyet'in, aynı zamanda milleti için bir koruyucu zırh olduğunun bilincindedir. İslamiyet insanların ırklara, kavimlere ayrıldığını kabul eder ve millî şahsiyetlerini, karakterlerini Allah'ın ayeti olarak görür. Bu sebeple Türk milliyetçisi için İslamiyet ve Türklük birbirine zıt iki değer ve varlık değil, biri diğerine güç veren, birbiriyle hayat bulan ruh ve beden gibidirler.

Arvasî'ye göre her millet ve devlet gibi, Türk milleti ve devleti de, kendi ekonomik, sosyal, kültürel ve politik problemlerini, bizzat kendisi çözmek zorundadır. Türk milliyetçiliği, millet ve milliyet gerçeğinin devamı için, her türlü emperyalizmin, sömürünün, hümanistlik taslayarak milletleri dünya milleti haline dönüştürüp teke indirmeye çalışanların karşısındadır.

Yıllardır içinden çıkılmaz bir hal alan siyasi ve ideolojik tartışmalardan anlaşılıyor ki, kavramlar birbirine karıştırılmakta, değerlendirmeler İslami kaynaklar ışığında yapılmamakta, sosyal, psikolojik ve objektif değerlendirmelerden uzaklaşmaktadır. Irk, millet ve milliyetçilik kavramları önyargılı bir şekilde suçlu ilan edilmekte, Müslümanlar kısır tartışmaların içine çekilmektedir. Ümmetçilik ve İslam birliği düşüncesi adına millet, milliyetçilik ve millî devletlere karşı çıkılmaktadır. Ümmet kelimesiyle kastedilen bütün Müslümanlar ise, milletle de Türk milleti kastediliyorsa ve Türk milleti de Müslüman olduğuna göre aralarında bir çelişki bulunmasına gerek yoktur. Sonuç olarak Arvasî, milliyetçiliği, ideolojik bir yaklaşım, şovenlik, taassup, gericilik, tehlikeli bir fikir gibi

görenlerin çok ötesinde insani bir duygu, medeniyete yeni kıymetler sunan ilerlemeci bir düşünce ve her şeyden öte meşru bir hak olarak görmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçura, Y. (1987). *Türk Yılı 1928*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Arsal, S. M. (1975). *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Arvasî, S. A. (1994). *Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz*. İstanbul: Burak Yayınları.
- Arvasî, S. A. (2009). *Doğu Anadolu Gerçeği*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Arvasî, S. A. (2009a). *İnsan ve İnsan Ötesi*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Arvasî, S. A. (2008). *Hasbihal*. Cilt 6, 7. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Arvasî, S. A. (1965). *İleri Türk Milliyetçiliğinin İlkeleri*. İstanbul: Doğan Güneş Yayınevi.
- Arvasî, S. A. (2015). *Türk İslam Ülküsü I, II, III*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Aynî, M. A. (2011). *Milliyetçilik*. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Bozgöz, F. (2006) “Arap Milliyetçiliği”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, C:2. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2002). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. 9. Baskı, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.
- Ergin, M. (2013). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ertan, T. F.- Örs, O. (2018). “Milliyetçiliğin Müphemliği: Milliyetçilik Nedir?”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 62, Bahar.
- Gökalp, Z. (1996). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Kamer Yayınları.

- Heyd, U. (2010). *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri*. İstanbul: İlim Kültür Sanat Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (1993). *Milletler ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hüdavendigâr, O. (2012). *Aydınların Gözüyle S. Ahmet Arvası*. İstanbul: Uyanış Yayınları.
- İbn Haldun. (1991). *Mukaddime I*. İstanbul: MEB Yayınları.
- İbn Hanbel, A. (1993). *Müsnedü'l-İmam Ahmed İbn Hanbel, I-L* (Tahkik: Şuayb el Arnavut). Beyrut.
- İbn Hanbel, A. (ts.). *Müsned, I-VI*. Mısır.
- İbn Mace. (ts.). *Sünenu İbn Mace, I-II*. Kahire.
- İnan, A. (1988). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara: Türk-Tarih Kurumu Yayınları.
- İşler, E. (2015). *Türkçe Arapça Sözlük*, Ankara: Fecr Yayınları.
- İzzet, M. (1969). *Milliyet Nazariyeleri ve Millî Hayat*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kafesoğlu, İ. (1970). *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*. İstanbul: MEB. Yayınları.
- Kaplan, M. (1997). *Nesillerin Ruhu*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Kuper, A. (1988). *İlkel Toplumun İcadı* (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Niyazi, M. (2011). *Millet ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Renan, E. (2016). *Ulus Nedir* (Çev. G. Yavaş). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Şentürk, R. (2020). İslam Ansiklopedisi, C:30. Ankara: DİB Yayınları,
- Turan, O. (1994). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, 07.10.2022.

Türkdoğan, O. (1999). *Niçin Milletleşme*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Wach, J. (1995). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: M.Ü. İFAV Yayınları.

Weber, M. (2006). *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. T. Parla). İstanbul: İletişim Yayınları.